

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В АНГЛІЇ

Теорія і практика прав людини має тривалу історію, тому сучасна постановка питання про права людини спирається на попередній досвід людства і, насамперед, у галузі правових форм організації суспільного життя людей, правового способу регулювання їхньої поведінки. І якщо термін “права людини” був сформульований лише у ХХ ст. [1], то саме поняття “права людини” бере свої витoki в давнині і пов’язане з появою та поширенням ідей природного права.

Найбільшого розвитку в історії Стародавнього світу (IV тис. до н.е. – V ст. н.е.) ці ідеї отримали у Стародавній Греції (Лікофрон, Антифон, Платон, Аристотель) та Стародавньому Римі (Л.Сенека, Епіктет, Марк Аврелій).

У подальшому ідеї свободи і рівності людей епохи античності були розвинуті світськими та релігійними мислителями у Середні віки (V – XVII ст.ст.), зокрема М.Падуанським, Г.Бректоном, Ф. де Бомануаром та ін. Потрібно відмітити, що теоретична розробка ідеї про права людини, та її активний розвиток припадає на епоху Відродження і Реформації. Саме в ці часи виникло і сформувалось поняття особи як суб’єкта права незалежно від соціальної належності, релігії, статі та ін.

І хоча у Західній Європі Середні віки відомі з одного боку як утвердження станової структури суспільства і корпоративної самосвідомості, то з іншого – як час формування уявлень про гідність особи, що, в свою чергу, стало основою формування демократичних свобод і створення представницьких органів.

Потрібно відмітити, що Англія – держава, де права людини були

забезпечені раніше і повніше, ніж в інших державах. Багато в чому це можна пояснити особливістю її історичного розвитку. Уся політична історія Англії є багатовіковою боротьбою англійського народу з королівською владою, в ході якої народ крок за кроком забезпечував собі громадянську та політичну свободу.

Кінець XII ст. – початок XIII ст. в Англії характеризувався ростом політичної боротьби між різними станами. Вже в останні роки правління короля Генріха II відбувся конфлікт короля з церквою. За часів правління його синів Ричарда I Левове Серце та Іоанна Безземельного, які вели численні війни, загострились відносини короля з великими світськими феодалами. Останні були невдоволені постійними вимогами сплачувати гроші на ведення війн, порушенням феодалних звичаїв, розправою короля з неугодами йому баронами та конфіскацією їхніх земель.

У квітні 1213 р. склалась антикоролівська баронська конфедерація. Її учасники висунули ряд політичних та правових вимог, що гарантували збереження особливого феодалного статусу та привілеїв знаті. Вимоги баронів підтримали прелати, а пізніше і жителі міст, зокрема Лондона.

Так, у середньовічній Англії на початку XIII ст. виникла політична криза, яка виявилася у протистоянні між королем з одного боку та баронами і лицарями з іншого. Якщо раніше король виступав у союзі з народом та церквою проти феодалів, то в протистоянні на початку XIII ст. суспільство об'єдналося для захисту і для гарантії своїх прав проти королівського свавілля. В Англії боротьба проти короля набула національного характеру і стала не боротьбою одного стану проти інших, а боротьбою за права та вільності англійського народу, як єдиного політичного цілого, боротьбою за своє політичне самовизначення [2].

Перші законодавчі акти Англії, що були покликані забезпечити права людини відносяться до XIII ст., до часів правління короля Іоанна Безземельного (1199-1216).

Боротьба проти королівського деспотизму завершилася прийняттям у

1215 р. Великої Хартії Вільностей, яка стала основою для створення протягом багатьох століть англійського громадянського суспільства та правової держави [3]. Спочатку текст містив 39 статей, але поступово збільшився до 63. Станові привілеї були оголошені основою королівства і спадковими “на вічні часи”.

Хартія містила положення, що формально були присвячені зміцненню правосуддя, але фактично визнавала за вільним населенням деякі громадянські права. Так, у ст. 39 Хартії вперше у законодавчому порядку був закріплений принцип громадянської свободи: “Жодна вільна людина не буде заарештована, чи посаджена до в’язниці, чи позбавлена насильницьким чином володіння, вільностей та привілеїв, поставлена поза законом, піддана будь-яким іншим чином розоренню; і ми не підемо проти неї інакше, як в силу законного рішення рівних їй осіб чи по закону країни”. Ст. 34 відміняла право короля, закріплене ще з часів Генріха II, втручатися у юрисдикцію феодальних судів. Серед інших важливих положень Хартії містяться положення, спрямовані на обмеження абсолютної влади монарха і передусім його майнових прав. Також Хартія закладала підвалини принципів відповідності провини і покарання, презумпції невинуватості, проголошувала право вільно пересуватися по території Англії, покидати країну та повертатись до неї тощо.

Важливе значення мала ст. 61, яка проголошувала, що для нагляду за виконанням королем своїх обов’язків обиралась Рада у складі 25 баронів. У випадку порушення королем Хартії Рада могла розпочати війну проти короля.

Але на шляху реалізації основних принципів, спрямованих на забезпечення прав людини, закріплених у статтях Хартії було багато перепон. Іншими словами: проголосити – одне, а виконувати – інше. Так, протягом двох століть Велика Хартія Вільностей 1215 р. підтверджувалася 37 разів, але з іншого боку, це доводить, що англійський народ наполегливо домагався реалізації своїх прав та свобод.

Історики вважають Хартію першим актом конституційного характеру Англії. З приводу її важливого значення для Англії показовою є точка зору російського історика М.М.Карамзіна, який відмічав, що якби у англійця запитали в чому основні висновки Хартії, то він би відповів: “Я живу де хочу; впевнений в тому, що маю; не боюся нічого, крім законів. І ці права проголосив король, коли всі європейські народи перебували ще у похмурому варварстві”[4].

Таким чином, Велика Хартія Вільностей 1215 р. Англії мала важливе значення для розвитку ідеї про права людини і проголошувала суб’єктом свобод “вільну людину”. Хоча це поняття на початку XIII ст. поширювалось у першу чергу на прямих васалів короля, але в подальшому набуло загального значення. Хартія стала юридичним документом, в якому були сформульовані у вигляді конкретних положень права та вільності різних соціальних груп англійського суспільства. На шляху становлення ідеї прав людини в Англії було чимало яскравих юридичних документів, серед яких такі, як Петиція про право 1628 р., Хабеас Корпус Акт 1679 р., Білль про права 1689 р. та ряд інших. Саме з цих актів у подальшому в англійських країнах виводили права людини. Усе, що досягнуто англійським правом з часів створення Великої Хартії Вільностей стало подальшим розвитком її основних положень.

.....

Література:

1. Шукліна Н.Г. Конституційно-правове регулювання прав і свобод людини і громадянина в Україні (проблеми теорії та практики). – К.,2005. – С.5.
2. Петрушевский Д.М. Очерки из истории английского государства и общества в средние века. – М.,2003. – С.122.
3. Юдовская А.Я. Эволюция права в государствах Европы и Америки (XVII-XIX вв.). – СПб.,1996. – С. 13.
4. Карамзин Н.М. Письма русского путешественника. – Л.,1987. – С.448.